

Henryk Skorowski

"Społeczne konsekwencje transformacji ustrojowej", red. M. Grabowski, K. Pankowski, E. Wnuk-Lipiński, Warszawa 1994 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 2/2, 232-234

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

cywilnej, narażając życie. Po wojnie władze komunistyczne nie pozwoliły na odwołanie Związku, który reaktywował się w roku 1949 w Londynie (rozdz. 13). Po 1945 r. niełatwy okres przeżywał cały zakon maltański, który stracił szereg swych placówek w Europie Wschodniej, w latach 50-tych popadł w konflikt ze Stołicą Apostolską, zakończony szczęśliwie uchwaleniem nowej Karty Konstytucyjnej zakonu w 1961 roku. Od tego czasu kawalerowie maltańscy przeżywają kolejny etap rozwoju, choć w porównaniu do poprzednich znacznie skromniejszy (rozdz. 14). Suwerenny Zakon Rycerski Kawalerów Maltańskich Św. Jana Jerozolimskiego nie jest jedynym do dziś istniejącym zakonem rycerskim, ale na pewno najprężniejszym i najsławniejszym, a jego organizacja, stroje, ordery, zabytki i działalność do dziś przyciągają nowych kandydatów (rozdz. 15-19).

Praca opiera się głównie na opracowaniach, choć nie brak w niej wielu odniesień źródłowych, które autor czerpał w Bibliotece Królewskiej na Malcie (tam mieści się obecnie Archiwum Zakonu) oraz w Archiwum Wielkiego Magisterium w Rzymie. Na szczególną uwagę zasługuje korespondencja królów polskich z władzami zakonu, obejmująca bardzo wiele różnych spraw: począwszy od traktatów i próśb o pomoc w walce z Turkami, a skończywszy na listach polecających poszczególnych kandydatów na kawalerów maltańskich (rozdz. 10). Ponadto autor niezwykle barwnie opisuje ostatnie konklawe zakonu, jakie miało miejsce w kwietniu 1988 roku, a także przytacza tłumaczenie protokołu oficjalnej wizyty ostatniego wielkiego mistrza Andrew Wloughby Ninian Bertie u papieża Jana Pawła II w 1988 roku.

Autor w swej pracy nie starał się stworzyć pełnej syntezy historii tego niezwykle interesującego, a tak mało znanego zakonu. Jego widocznym zamierzeniem było przekazanie najistotniejszych etapów dziejów joannitów, ukazanie ich wpływu na oblicze naszej kultury i cywilizacji, z czego nie do końca potrafimy sobie zdać sprawę. Istotnym mankamentem tej pracy jest zbyt skrajne skoncentrowanie się na grupie rycerzy (kawalerów), z pominięciem kapelanów i braci służebnych, jakby nie odgrywali oni w zakonie żadnej roli. Ponadto nieznanomość terminologii kościelnej powoduje, że w niektórych miejscach pojawiają się rażące nieścisłości, jak choćby *msza w intencji Ducha Świętego* na rozpoczęcie konklawe.

Praca została wydana bardzo starannie. Tłumaczenie bulli zatwierdzającej Polski Związek Kawalerów Maltańskich, bulli nominacyjnej kawalera maltańskiego, bogata szata graficzna, liczne ilustracje, listy, wykazy, słowniczek ważniejszych terminów używanych w zakonie maltańskim i mapy doskonale uzupełniają treść książki i ułatwiają jej lekturę. Książkę tę poleciłbym głównie młodym adeptom historii, mogącym poszerzyć swój zasób informacji o tym niezwykle frapującym zakonie rycerskim (a zwłaszcza jego najnowszych dziejach), o którym wielu uważa, że ich historia skończyła się w mrokach średniowiecza.

PAWEŁ SKALSKI

Spoleczne konsekwencje transformacji ustrojowej, pod red. M. Grabowskiej, K. Pankowskiego, E. Wnuk-Lipińskiego. Warszawa 1994, ss. 203.

W dobie dokonujących się w Polsce przemian społeczno-gospodarczo-politycznych ujawnia się wiele nowych, istotowo ważnych, problemów, które stają się przedmiotem nie tylko praktycznych rozstrzygnięć, ale także naukowych analiz. Jednym z fundamentalnych zagadnień w dobie polskiej transformacji ustrojowej są jej społeczne konsekwencje. W związku z tym warto odnotować publikację: „*Spoleczne konsekwencje*

cje transformacji ustrojowej” wydanej staraniem Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk. Jest ona owocem konferencji naukowej zorganizowanej przez ten Instytut w 1992 roku. Jak zaznaczono we wprowadzeniu „wzięli w niej udział nie tylko uczeni badający zmiany systemowe w naszym kraju, ale także autorzy tych zmian występujący w trakcie konferencji nie w roli polityków, ale analityków. Był to ten moment, w którym już było możliwe spojrzenie na zachodzące zmiany z pewnego dystansu, aczkolwiek z pewnością nie była to żadna szczególna cezura historyczna.” (wprowadzenie) Praca zatem jest zbiorem artykułów – referatów uczestników konferencji ukazujących problemy społecznych konsekwencji transformacji ustrojowej. Wszystkie artykuły ujęte zostały w siedem części.

Część pierwsza dotyczy ładu instytucjonalnego. W pierwszym artykule E. Wnuk-Lipiński ukazuje kształtowanie się nowego ładu instytucjonalnego w aspekcie socjologicznym. Przez instytucję rozumie autor taką zbiorowość ludzi, która charakteryzuje się względnie trwałą organizacją formalną, a więc hierarchiczną strukturą, wyraźnie zarysowanym podziałem ról i kompetencji oraz wspólnym dla członków tej organizacji celem funkcjonalnym, stanowiącym rację bytu całej instytucji. (s. 10) Autor analizuje nowe rodzaje napięć, o charakterze trwałym, które kumulują się wzdłuż osi: państwo-społeczeństwo obywatelskie; społeczeństwo obywatelskie – Kościół; pracodawca – pracownicy; władza – opozycja. Od natężenia i sposobu regulowania tych sprzeczności zależy, zdaniem E. Wnuk-Lipińskiego, przebieg i kształt instytucjonalizacji życia publicznego. W drugim artykule tej części L. Balcerowicz dokonuje próby bilansu przekształceń gospodarczych w Europie Środkowej i Wschodniej. Autor wychodzi od opisu warunków początkowych, które znacząco zaważyły na samym przebiegu procesu transformacji a następnie analizuje skalę, charakter i konsekwencje zmian.

Część druga poświęcona jest procesowi prywatyzacji. Chodzi o możliwie pełne ukazanie wszystkich jej motorów i hamulców. Poszczególni autorzy podejmują następujące kwestie: ogólny zarys problematyki prywatyzacji (J. Panków); cechy specyficzne procesu prywatyzacji w Polsce (J. Drygalski); obraz prywatyzacji w opinii załóg (M. Jarosz); refleksje uczestników procesu prywatyzacji (J. Kofman); rola inwestorów zagranicznych w tym procesie (J. Lisiecki).

Część trzecia dotyczy przyszłości sektora prywatnego i państwowego w strukturach życia społeczno-gospodarczego. W pierwszym artykule tej części J. Kofman analizuje rolę gospodarczą państwa w okresie transformacji. Wychodząc z założenia, że w systemie gospodarki rynkowej rola państwa w życiu gospodarczym musi się zmniejszać, autor widzi potrzebę interwencjonizmu tegoż państwa w czterech dziedzinach: łączność i komunikacja, system bankowy, system prawny, system struktury własności. Następnie T. Kowalik ukazuje faktyczny udział państwa w okresie trzech ostatnich lat w polskiej gospodarce, podkreślając dziedziny nadmiernego i niedostatecznego interwencjonizmu. W kolejnych artykułach W. Lamentowicz definiuje pojęcie interesu publicznego; S. Nowotny próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy obecne państwo polskie jest już proobywatelskie.

W części czwartej autorzy analizują relację zachodzącą pomiędzy Centrum a władzą lokalną. I tak M. Graniecki przedstawia istotę, kierunki i generalne płaszczyzny reformy administracji publicznej w Polsce. Z kolei J. Stępień omawia faktyczny przebieg i kierunki tej reformy w Polsce. W kolejnych artykułach podjęto następujące problemy: ukonstytuowanie się i praktyczne funkcjonowanie samorządów lokalnych, (P. Buczkowski); rozwój idei samorządności w Polsce (K. Herbst); trudności samorządności lokalnej widziane z perspektywy działacza samorządowego (P. Fogler).

Część piąta podejmuje zagadnienie systemu partyjnego. Artykuł pierwszy dotyczy kształtowania się systemu partyjnego w Polsce. Autor omawia cały proces powstawania partii na polskiej scenie politycznej, ich działanie w ostatnim okresie czasu

oraz ich ocenę w oczach opinii publicznej. (T. Szawiel). Z kolei L. Dorn w swoim artykule próbuje odpowiedzieć na pytanie: czy partie to już system partyjny? Autor dochodzi ostatecznie do wniosku, iż mimo istnienia na polskiej scenie partii politycznej nie można jeszcze mówić o systemie partyjnym. Jakie są szanse zaistnienia takiego systemu ukazuje A. Urbański w swoim artykule. Całość analiz tej części pracy kończy artykuł W. Wesołowskiego na temat partii i protopartii politycznych w Polsce.

Kolejna szósta część poświęcona jest ukazaniu prawa jako czynnika współtworzącego nowy ład polityczny. W pierwszym artykule M. Grabowska analizuje świadomość prawną społeczeństwa polskiego. W pierwszej kolejności omawia autorka zagadnienie pojmowania źródeł prawa i procesu tworzenia go a następnie: znajomość i ogólną akceptację prawa, ocenę funkcjonowania systemu prawnego, gotowość do respektowania prawa. L. Falandysz omawia prawo i jego przemiany w ostatnim okresie czasu, a S. Gebethner próbuje dać odpowiedź na pytania, jaka istnieje zależność między stanowieniem prawa a polityką w polskiej rzeczywistości.

Ostatnia siódma część dotyczy Kościoła w nowej rzeczywistości. M. Grabowska wychodząc od opisu miejsca Kościoła w poprzednim okresie próbuje odpowiedzieć na pytanie, jak ukształtuje się pozycja Kościoła katolickiego w demokratycznej Polsce. Z kolei Z. Nosowski analizuje stanowisko Kościoła wobec nowej sytuacji politycznej. Artykuł J. Bolewskiego jest refleksją teologa w dyskusji na temat Kościoła w nowej rzeczywistości. Autor szuka odpowiedzi na pytanie, jak przedstawia się od strony teologicznej poszukiwanie „nowej tożsamości” Kościoła. W kolejnych artykułach tej części R. Sobański analizuje relację: Kościół – państwo – prawo; A. Kłoskowska charakteryzuje religijność społeczeństwa polskiego; A. Koproński omawia ograniczenia i uwarunkowania na jakie napotyka Kościół u progu przemian demokratycznych.

Mamy zatem przed sobą interesującą próbę spojrzenia na zachodzące zmiany ustrojowe i ich społeczne konsekwencje. Jest to pierwsza tego rodzaju próba tym cenniejsza, że ukazuje problem wieloaspektowo. Podkreślić także należy, że analiza problemu dokonana jest z pewnego dystansu, co bardziej uwiarygadnia zarówno sam opis, jak i formułowane wnioski. W tym miejscu rodzą się jednak pytania: czy nie za krótka jest owa perspektywa czasowa? Czy można obiektywnie ukazać wszystkie społeczne konsekwencje transformacji ustrojowej z perspektywy zaledwie trzech lat biorąc pod uwagę, iż owa transformacja ciągle jeszcze trwa? Są to pytania, na które trudno jednoznacznie odpowiedzieć. Wydaje się jednak, iż właśnie zbyt krótka perspektywa czasowa miała zasadniczy wpływ, iż niektóre artykuły i zawarte w nich analizy są zbyt powierzchowne i nie sięgające do końca w poruszaną problematykę. Można powiedzieć, że są one raczej sygnalizacją problemu a nie jego gruntownym omówieniem. Nie jest to wina poszczególnych autorów. Trudno bowiem mówić o wszystkich społecznych konsekwencjach transformacji ustrojowej w czasie trwania tego procesu.

Pomimo tych krytycznych uwag z zainteresowaniem odnotować należy niniejszą publikację. Jest to bowiem cenny materiał dla specjalistów zajmujących się dynamiką transformacji ustrojowej i jej społecznymi konsekwencjami. Może to także być ciekawy materiał dla szerokiego grona ludzi, których te konsekwencje dotyczą.

KS. HENRYK SKOROWSKI SDB